

Здоровому способу життя сприятимуть навички планування та організації вживання місцевих та привозних видів продуктів на основі принципів раціонального харчування, а саме: збереження енергетичної рівноваги, дотримання збалансованого харчування та його режиму. Саме розуміння та дотримання принципів раціонального харчування сприятиме формуванню здорового способу життя з раннього дитинства. Адже усім відомий вислів Піфагора: людина є те, що вона їсть.

Отже, якість життя сучасної людини залежить від її щоденного харчування впливає на її майбутнє, а також виступає основою здорового способу життя людини у швидкозмінних умовах проживання та середовища.

Карпова І. Г.

РИТОРИЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Внаслідок воєнних дій на території України актуальним викликом сьогодення став виклик у соціальній сфері. На сьогоднішній день коло осіб, які потребують допомоги держави, суттєво розширилось і складає (за даними Міністерства соціальної політики на вересень 2022 р.) близько 6 млн. осіб. Значно збільшилась, зокрема, кількість осіб із інвалідністю (в тому числі, з важкими формами), як серед захисників України, так і серед цивільного населення. Для цих осіб впроваджуються нові соціальні послуги, зокрема підтримане проживання, соціальна реабілітація та адаптація в соціальних центрах, забезпечення працевлаштування із супроводом персонального асистента.

В означених умовах значно зростає роль працівників соціальної сфери, зокрема, й фахівців із соціальної роботи та соціальних педагогів, адже від їхніх знань, професійних умінь і навичок, в тому числі, й у царині риторичної культури залежить рівень професіоналізму при наданні послуг підтриманого проживання, соціальної адаптації, соціальної інтеграції та реінтеграції, консультування, соціального супроводу, соціальної

профілактики тощо. Особливої соціально-педагогічної уваги потребують діти, які втратили батьків, пережили насильства, мають нестабільний психологічний стан, внаслідок викликів війни потрапили або мають небезпеку потрапити в групу ризику.

Основною особливістю професії фахівців із соціальної роботи та соціальної педагогіки, що належать до типу професій “людина-людина” (Доротюк В., Рогоза В., 2019), є взаємодія з людьми. Не зважаючи на широке розмаїття професій цього типу (лікар, слідчий, касир, працівник готелю, офіціант, продавець тощо), різноманітність виконуваних працівниками означеного типу функцій та виробничих завдань, найголовнішою умовою їх ефективності є вміння контактувати з людьми, спілкуватися з клієнтами, в разі необхідності – переконувати їх у певній моделі поведінки для досягнення ефективного результату, вирішення або пом’якшення проблем, добиватися взаєморозуміння в процесі виконання професійних ролей. Крім того, вагомими “зброями праці” у цих професіях виступають рельєфні засоби поведінки, мови, міміки, жестів, отже оволодіння здобувачами вищої освіти спеціальності “фахівець із соціальної роботи, соціальний педагог” навичками комунікації, риторичної культури в цілому виступає важливим навчальним, соціально-педагогічним та професійним завданням.

Питання вивчення особливостей риторичної культури майбутніх фахівців знаходить відображення у наукових розвідках багатьох дослідників (Гаркуша І., 2019; Гевко О., 2014; Герман В., 2018; Залюбівська О., 2012; Залюбівська О., Діденко О., 2015; Олійник К., 2019; Шупта О., 2015; Уварова А., 2009; Усатий А., 2016).

Так, В. Герман і А. Уваровою досліджено особливості формування риторичної культури як основи формування риторичної особистості вчителя, а А. Усатим, зокрема – формування риторичної культури майбутнього учителя-словесника. О. Шупта розглядає риторичну культуру майбутнього перекладача як фактор успішності його професійної діяльності.

У наукових розвідках І. Гаркуші відображено специфіку фахової риторичної культури мовлення майбутніх фахівців-

психологів. О. Залюбівська та О. Діденко дослідили педагогічні умови формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів; К. Олійник – практичні шляхи формування риторичної культури у майбутніх соціальних працівників.

Вчені розглядають риторичну культуру майбутнього фахівця як “високий рівень оволодіння знаннями основ науки риторики та їх реалізацію в різних видах професійної (риторичної) діяльності (навчально-виховній, науково-дослідній, художньо-естетичній, громадській, культурній)” (Уварова А., 2009); як “сукупність риторичних знань, умінь, особистісних духовних цінностей, переконань, які лежать в основі професійно орієнтованої риторичної діяльності його як елітарної риторичної особистості” (Усатий А., 2016), тобто основна увага дослідників зосереджується на риторичній (мовленнєвій, комунікативній та ін..) майстерності оратора, високому рівні його риторичних знань і умінь.

Нам імпонують погляди науковців (Білоусова Я., 2004; Герман В., 2018; Залюбівська О., 2012; Олійник К., 2019), які розуміють риторичну культуру дещо ширше, не лише з позицій мовленнєвої, комунікативної культури, риторичних знань, умінь і навичок, або, інакше кажучи, майстерності, риторичної грамотності чи компетентності, а як багатоаспектне поняття, що має в своєму складі, крім зазначених, взаємопов’язані гуманістичний, духовно-моральний, естетичний, аксіологічний, культурологічний та інші компоненти, що, на нашу думку, мають знаходити відображення у загальній культурі особистості оратора в цілому.

Досить ґрунтовно особливості риторичної культури соціальних працівників розглядає К. Олійник. Так, основними ознаками риторичної культури майбутніх соціальних працівників дослідник виділяє: виразність; правильність; чистоту; різноманітність використання мовленнєвих засобів; тон мовлення; манеру спілкування; виважене використання оціночних суджень; характер міміки, рухів, жестів; комунікативні якості – лексичне багатство мови, правильну і термінологічну точність висловлювання, доречність, виразність (Олійник К., 2019).

Серед риторичних умінь особливого значення набувають розвинені мовні здібності; вміння ведення бесіди з клієнтом на професійно значимі теми; здатність вислуховувати співрозмовника, ставити коректні, з дотриманням етичних норм запитання; вміння ведення аргументованої дискусії; спроможність висловлювати власні судження з метою винайдення оптимальних шляхів розв'язання справ клієнта.

Дослідник вважає, що формування високого рівня риторичної культури майбутнього фахівця має відбуватись на основі синкретизму комунікативного, гуманістичного, культурологічного та аксіологічного підходів, що визначають основні засади організації навчального процесу і суб'єкт-суб'єктної взаємодії “викладач-студент” в ході його реалізації. Не можемо не погодитися з цією думкою, але, разом із тим, вважаємо, що при формуванні риторичної культури майбутнього фахівця з соціальної роботи, соціального педагога слід звертати особливу увагу і на етичний та психологічний аспекти цієї культури.

Етичний компонент розуміємо як своєрідну екстеріоризацію моральності фахівця (моральних принципів, установок) при здійсненні професійної діяльності, відображення у його риторичній, зокрема, мовленнєвій культурі при спілкуванні з клієнтом власних глибоких високоморальних переконань і моделей поведінки на засадах совісті, чесності, порядності, справедливості, альтруїзму, поваги людської гідності, щирого бажання допомогти у вирішенні проблеми.

З цього приводу слушно пригадати думку Ф. Бекона (Бекон Ф., 1971) стосовно важливості органічного поєднання у риторичній культурі промовця його внутрішніх чеснот та високого красномовства: “Оскільки ні чеснота, ні благо не можуть з'явитися чуттєвому сприйняттю у своєму тілесному образі, їм не залишається нічого іншого, як постати перед уявою в словесному одязі так жваво, як це тільки можливо”.

Іншими словами, риторична культура соціального працівника має бути органічним поєднанням як його красномовства із правильною інтонацією, тембром, дикцією, поставою голосу та іншими важливими його елементами, так і високих моральних достоїнств фахівця. В іншому випадку

спілкування з клієнтом має небезпеку перетворитися на пусте марнослов'я без глибокого розуміння його потреб та реального бажання їх вирішення.

З етичним аспектом риторичної культури соціального працівника доцільно корелює і її емпатійний компонент. В історії філософії навіть існувала думка, що емпатія (симпатія) є чи не найшляхетнішою рисою людської душі, її моральності, основою совісті, справедливості, альтруїзму особистості. На думку дослідників (Чапак Я., 2018), більшість сучасних проблем пов'язані як раз із браком у людей новітнього інформаційно-технократичного суспільства здатності до співчуття, відсутністю емоційного “тепла”, гострим дефіцитом емпатії.

Взагалі, емпатія (термін введений у психологію Е. Тітченером в значенні, близькому до “симпатії”), і досі не має однозначної трактовки, і розуміється як “співпереживання”, “співчуття”, “розуміння”, “вчування” тощо; трактується науковцями (Чапак Я., 2018) як складне комплексне психічне явище, що полягає у здатності до співчуття, співпереживання іншій людині на основі глибокого розуміння її внутрішнього стану; це вміння поставити себе на місце людини, яка страждає, і поглянути на ситуацію її очима, зрозуміти її думки та переживання.

На нашу думку, емпатійний компонент має бути одним із провідних в мовленнєво-риторичній діяльності соціальних працівників, соціальних педагогів під час спілкування з аудиторією чи конкретною людиною, адже їх клієнтами є особи, які потребують соціального захисту, а, отже, не лише матеріальної, юридичної, психологічної та іншої допомоги, а “живої” участі працівника у кожній конкретній справі, особливої уваги, підтримки, “проникнення” у внутрішній світ клієнта, особливого відчуття його проблем та вміння співпереживати.

Психологічний, зокрема, емпатійний компонент риторичної культури соціального працівника – це його здатність реалізовувати у процесі професійного спілкування з клієнтом мовлення, сповнене співчуття, розуміння його емоцій і почуттів, внутрішнього стану, проблем в цілому.

Це вміння передати співчуття, підтримку вербальними засобами. Саме тому емпатійний компонент соціального фахівця у риторичному розумінні має бути віддзеркаленням його внутрішніх емоційних установок на співпереживання, логічним продовженням внутрішньої здатності до емпатії, висловленої у зовнішній словесній формі.

Отже, розвиток професійно значущих якостей моральності та емпатійності фахівця із соціальної роботи, соціального педагога (як і інших складових його риторичної культури – теоретичних знань, мовленнєвої майстерності, комунікативної компетентності, креативності, практичних умінь, навичок, уяви, творчої фантазії тощо) виступає важливим навчально-педагогічним і професійним завданням і має відбуватись, в першу чергу, на практичних професійно орієнтованих заняттях із риторики, що передбачає в їх включення розгляд різноманітних змодельованих ситуацій спілкувань із майбутніми потенційними клієнтами.

Разом із тим, аналіз соціологічних опитувань здобувачів вищої освіти (Залюбовська О., Діденко О., 2015) засвідчує, на думку дослідників, недостатню увагу саме практичній підготовці з риторики, а саме, формуванню виконавського компоненту риторичної культури у кожного студента, недостатність завдань професійного спрямування для розвитку умінь і навичок майбутньої професійної риторичної культури, що, відповідно, висуває задачу включення у практичні заняття завдань, пов'язаних із моделюванням риторичних бесід фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів із клієнтами, які звертаються за допомогою до відповідних соціальних служб.

Шляхом включення у практичні заняття ігрових, практичних вправ, декламування, а також професійно орієнтованих рольових ігор на зразок “Бесіда з жінкою, що має намір відмовитися від новонародженої дитини” (Олійник К., 2019), або, скажімо, “Бесіда з жінкою, яка має намір зробити аборт”, “Бесіда з жертвою домашнього насильства”, “Бесіда з дитиною – жертвою булінгу” тощо. майбутні фахівці мають можливість розвинути як власні морально-емпатійні якості, так і удосконалити риторичні уміння переконання клієнта у бажаній моделі поведінки, уміння і навички написання різних видів і

жанрів текстів, вербальної та невербальної ораторської практики професійного спрямування, риторичної культури в цілому.

**Качалова Т. В.,
Сиплива В. І., Шокун Д. М.**

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї І ШКОЛИ

Українська держава сьогодні визнає об'єктивну необхідність надання допомоги сучасній сім'ї для того, щоб вона могла виступити партнером школи в процесі навчання і виховання дитини. Відповідно Закону України «Про освіту» декларовані, по суті, принципи солідарної відповідальності сім'ї і школи за виховання дитини в процесі освітньої діяльності: і батьки (законні представники) неповнолітніх учнів, і педагогічні працівники, і їх представники, організації, що здійснюють освітню діяльність, розглядаються як рівноправні учасники, партнери в освітніх відносинах.

Демократичний характер управління освітою в новій українській школі, в тому числі забезпечення прав батьків (законних представників) неповнолітніх учнів на участь в управлінні освітніми організаціями, виступає як один з основних принципів державної політики і правового регулювання відносин в сфері освіти.

Сутнісна характеристика поняття соціальне виховання є об'єктом наукового дослідження філософів, соціологів, психологів, педагогів. Інтерес виник у зв'язку з тим, що соціально-орієнтована політика держави, формування громадянського суспільства вимагають зробити освіту і виховання, соціально орієнтованими. Термін соціальне виховання відображає орієнтацію особистості на цінності соціуму, що допомагають людині удосконалювати себе, досягати успіху в певній діяльності, орієнтуватися в суспільних відносинах. Соціальна педагогіка досліджує виховання як суспільно-педагогічне явище. Вона вивчає виховний потенціал